

Holló László

Kamerák úton-útfélen. A biztonság mint a személy és a közösség egyik alapvető joga

Napjainkban, amikor már a szomszédos Ukrajnában is, a szó klasszikus értelmében, háborús állapotok uralkodnak, és mindenki gyakran találkozik híradással, hogy a közelebbi vagy távolabbi szomszédságában csak a minap raboltak ki egy-egy idős vagy éppen fiatal házaspárt, a Katolikus Egyház társadalmi tanítását népszerűsítő tanulmányi napunk *Biztonság és közösség I.* címével különösen is aktuális témakört feszeget. Nyilván ebben a kontextusban az említett példánál összehasonlíthatatlanul nagyobb súllyal esik a latba a 2001. szeptember 11-i ominózus dátum, amikor New Yorkban a Világkereskedelmi Központ ikerternyáiba két repülőgép csapódott be, vagy a 2004. március 11-i, a madridi vasúti hálózaton elkövetett terrortámadás, valamint a 2005. július 7-i londoni robbantások. Ugyancsak ide kell sorolnunk a 2004. szeptember 1-jén, több mint 1100 ember túsul ejtésével kezdődő és több mint 300 ember halálát okozó észak-oszétiai, beszláni túsdrámát, illetve a Charlie Hebdo szerkesztősége ellen 2015. január 7-én elkövetett terrortámadást.

Számunkra, bár nem elhanyagolható, de csupán sovány vigasz, hogy ha a terrorizmus alakulását területileg vizsgáljuk, alapvetően három gócpontot találunk: Nyugat-Európa, Közel-Kelet és Latin-Amerika. Sovány vigasz, mert a globalizálódó világunkban nálunk is éppen úgy fellelhetők azok a feloldhatatlannak látszó társadalmi-politikai feszültségek és antagonisztikus ellentétek, melyek a világ bármely pontján, így nálunk is a terrorizmus elterjedését eredményezhetik.

Különösen a New York-i katasztrófa napja óta a világban minden megváltozott – tartja a közhely. Azonban tényleg sok minden megváltozott. A terroristák működése újabb dimenzióba jutott, a korábbi erőszakcselekményekhez képest most már nem állami intézményeket, illetve állami tisztviselőket céloznak meg, hanem minél nagyobb számú polgári áldozat halálba küldésével hívják fel magukra a figyelmet. Ez viszont azt eredményezte, hogy elkezdődött a terrorizmus fantomja elleni soha véget nem érő háború, ami az egyéni szabadságjogok egyre erőteljesebb korlátozását hozta és hozza magával. Az említett események óta ugyanis a terrorizmusveszély a politikai diskurzus vezető témájává lépett elő, ami egy sor biztonsági törvény kiadását hozta magával. Ezek a rendőrség és különösen a titkosszolgálatok feladatkörének lényeges kiterjesztését és a polgárok jogainak gyakran súlyos korlátozását eredményezték.

A katolikus társadalmi tanítás illetékessége

A biztonság kérdéséről szólva felmerül a katolikus társadalmi tanítás illetékességének kérdése. Hagyományosan jog- és közigazgatás-tudományi, szociológiai, történelmi, politikai és kriminalisztikai szempontból szokták kutatni. Amikor ezt a kérdését a Katolikus Egyház társadalmi tanításának segítségével hívásával közelítjük meg, annak tudatában tesszük, hogy bár nincs megoldásként minden további nélkül alkalmazható receptünk, mégis a keresztény társadalmi tanítás, az első társadalmi enciklika kiadása óta, a Szentírásból forrásozva olyan mértékadó bizonyosságokat fogalmaz meg, amelyek segítséget jelenthetnek a társadalmi kérdések feloldására. A Szentírás ugyan nem szól külön a társadalmi életről, de tartalmazza mindazokat az erkölcsi alapelveket, amelyekre az egészséges társadalom épülhet. Ezek „az ember és az emberi közösség lényegéről és rendeltetéséről szóló alapvető bizonyosságok magukban foglalják a mindenki javát szolgáló jóléti társadalmi rend legáltalánosabb feltételeit”.

Úgy véljük, hogy csak a Szentírásra alapozott antropológiából kiindulva, az ember személyes és szociális vonatkozásainak szem előtt tartásával lehet a felebaráti szeretet és igazságosság, valamint a személyiség-, a közjó-, szubszidiaritás, szolidaritás és szabadság alapelvekre építve megalapozni a konkrét emberi jogokat. Nem véletlen, hogy bár minden kultúrának megvannak a maga értékei, mégis az emberi jogok csak az ún. nyugati kultúra, a Jeruzsálem–Athén–Róma-tengelyen, a zsidó-keresztény kinyilatkoztatás alapján álló, a görög bölcsélet segítségével kifejtett és a római joggal körülbástyázott kereszténység talaján fejlődhetek ki. Az emberi jogok az igazságosság parancsának aprópénzre váltása, a vallási alapon álló személyi méltóságba gyökerezve a közösségi élet előfeltételei.

Az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata, amely a ratifikáló országok számára kötelező erővel bír, személyi vonatkozásban a 3. cikkelyében tematizálja a személy élethez, szabadsághoz és személyi biztonsághoz való jogát. Azonban mint mindennek ebben az életben, ennek is ára van. Ezért úgy tűnik, hogy további lehetőségek híján választanunk kell a biztonság és a szabadságjogok feláldozása között.

A terrorizmus elleni küzdelem, avagy a szabadságjogok feláldozása a biztonság oltárán

Tekintettel arra, hogy a terrorizmus veszélyt jelent az egyes államok, különösképpen a demokrácia fegyverrel való terjesztésében vezető szerepet vállaló Amerikai Egyesült Államok, valamint az Európai Unió biztonságára, szabadságára, értékeire és állampolgáira, a világ demokratikus államai összehangolt cselekvésének célja, hogy megfelelő, az egyedi helyzetre szabott választ adjanak ennek a jelenségnek a leküzdésére. Az átfogó megközelítés négy alappillére „a megelőzés, a védekezés, az üldözés és a válaszadás”. Különösképpen a veszélyeztetett államok nagy erőfeszítéseket tesznek a terrorcselekmények megelőzése és felderítése érdekében, valamint az infrastruktúra és a polgárok védelme érdekében. Ezek az erőfeszítések a fentebb idézett terrorcselekmények hatására tovább fokozódtak. Akár amolyan nehezen magyarázható hisztérikus túlkapásokat is eredményezhetnek, mint a terrorizmus dicsőítésének vádjával letartóztatott Dieudonné M'bala M'bala francia komikus színész vagy a hasonló váddal letartóztatott 16 éves nantes-i fiú esete.¹

Hogy a megelőzés leghatékonyabb módja nem a biztonságtechnika fejlesztése, hanem az egyes terrorcselekményeket kiváltó tényezők vizsgálata és a demokratikus belpolitika mellett demokratikus külpolitika volna, arra ma csak kevesen gondolnak. Mert a kritika hangján szól a vélekedés, de igaz lehet, hogy bár a terrorizmust semmi nem magyarázhatja, vannak, akiket a mai társadalmi berendezkedés eszköz nélkül hagyott önmaguk vagy az általuk képviselt értékek védelmében.

Itt volt például az iraki háború esete. A nyilvánosság irányítására a háborús híradásokat manipulálták. Az Egyesült Államok nagyon leegyszerűsítve a dolgot azzal indokolta a háborút, hogy „megengedni Iraknak, hogy tömegpusztító fegyvereket fejlesszen ki az ENSZ határozatainak megszegésével, példátlan eset, amely példátlan intézkedésekre jogosít”. Ez George Bush alelnökének, Dick Cheneynek az érveléséből is nyilvánvalóan látható, aki egyfelől azt állította, hogy „biztos tudomásunk van róla, hogy Huszein tömegpusztító fegyverekkel rendelkezik”, másfelől, hogy „nincs bizalma benne, hogy a felügyelők képesek lennének megtalálni Irak fegyverarzenálját”. Tehát a háborút elvileg arra a fenyegetettségre alapozták, hogy biztos létezik az iraki fegyverarzenál, amit soha senki se látott.

¹ Dieudonné M'bala M'bala akár hét évet is ülhet a facebookon megjelentetett „Charlie Coulibalynek érzem magam” bejegyzése alapján. A nantesi tinédzser a fiatalokúak bírósága előtt fog felelni azért, mert a muszlimokat és a Koránt becsmérő korábbi Charlie Hebdo címlapját alakította át úgy, hogy az eredeti, Koránt tartó muszlim férfit, a párizsi merényletben lemészárolt Charb főszerkesztőre cserélte, aki az inkriminált Charlie Hebdo számot tartja a kezében. A főalak testét szaggató töltények maradtak. A szöveg viszont változott: „A Korán szar. Nem állítja meg a golyókat” feliratban is a Korán Charile Hebdora cserélődött. Vö. *Letartóztatták a Charlie Hebdón gúnyolódó fiatalot*. In: Új Magyar Szó Online 2015. január 23. <http://www.maszol.ro/index.php/kulfold/41788-letartoztattak-a-charlie-hebbon-gunyolodo-fiatal>

Na mármost milyen eszköz állt egy iraki nemzeti érzelmű, nem melleleg militarista, Amerika-ellenes mentalitású, fanatikus muzulmán hazafi rendelkezésére? Megmutatni, hogy nincs tömegpusztító fegyvere, nem tudta, mert nem volt. Ha lett volna, az önfenntartás ösztöne alapján is felhasználta volna a védekezésre, de nem volt. Nem maradt más, mint a kultúrájához közel álló egyetlen eszköz, a terrorizmus.

Az Európai Unió már a 2001. szeptember 11-e előtt kereste a terrorizmus elleni fellépés hatékonyabb eszközeit. A támadásokat követően az Amerikai Egyesült Államokkal is szorosabb együttműködésre törekedett. Nemsokára azonban nyilvánvalóvá vált, hogy az Egyesült Államok törekvése súlyosan veszélyezteti az egyéni szabadságjogok gyakorlását. Ezért 2003-ban, amikor az Egyesült Államok 39 fajta információt kért az európai légitársaságoktól, októberben az Európai Parlament elsöprő többséggel fogadott el egy határozatot a magánélethez vonatkozó uniós jogszabályok tiszteletben tartásáról. Aszerint személyes adatokat csak akkor lehet kiadni, amennyiben nem áll fenn diszkrimináció, illetve az utasok tájékoztatás után beleegyezésüket adták. A határozat arra a következtetésre jutott, hogy „jelenleg nem lehet megfelelőnek tekinteni az amerikai hatóságok által biztosított adatvédelmet”.

Az Amerikai Egyesült Államok a közbiztonságról való gondoskodás kötelességének teljesítésére csupán egy utat lát, az alkotmányban lefektetett szabadságjogok lazítását, esetenként felfüggesztését, mert ezek egymással gyakran szemben állhatnak. Nyilvánvaló, hogy a terrorizmus számára a legszabadabb mozgásteret a demokratikus hatalomgyakorlás biztosítja. A demokráciákban az emberi életnek mindenek fölött álló értéke van, és a szabadságjogok prioritást élveznek, így a demokratikus társadalom könnyen sebezhető célponttá válhat a terroristák számára. A demokratikus országok reagálóképessége is sokkal lassúbb, mint a diktatórikus berendezkedésű államoké.

A totális megfigyelés

Ha a nagyvilágban a félelem biztonság után kiált, így van ez a mikrovilágunkban is. A szélsőséges fenyegetettség radikális megoldásokat szül, aminek a megszerzett szabadságjogok eshetnek áldozatául. A nagyobb biztonság megteremtésének szándékával olyan törvények és ezek alapján olyan gyakorlatok szülehetnek, amelyek által az állam a hírszerző szolgálatok

hatáskörét bővítve tartózkodási helyünket, viselkedésünket, levelezésünket, telefonbeszélgetéseinket akár megalapozott gyanú nélkül is megszerezheti.

Hasznos-e a társadalom totális megfigyelése, vagy sem? Ez a kérdés foglalkoztatja a közvéleményt, miután 2014. szeptember 17-én a képviselőház és december 19-én a szenátus ellenszavazat nélkül fogadta el, majd az alkotmánybíróság január 21-én alkotmányellenessé nyilvánította az információbiztonsági, közismertebb nevén Big Brother-törvényt. A frontok világosan húzódnak. Némelyeknek a biztonság fontos, míg mások a polgárok szabadságjogainak fenntartására esküsznek. Nyilván az államnak megvan a kötelezettsége polgárai védelmére, amit nagyobb mértékű megfigyeléssel hatékonyabban láthat el. Másfelől a polgárok személyi és szabadságjogainak a védelmét is garantálnia kell, illetve tiszteletben kell tartania.

Olvasom, hogy Nagy-Britannia a világ egyik legjobban megfigyelt állama: az országban felszerelt 4,2 millió zártláncú tévékamera azt jelenti, hogy 14 emberre jut egy. Ugyanakkor az amerikaiakkal együtt – legalábbis a közvélemény-kutatási eredmények tükrében – nem kisebb, hanem nagyobb mértékű megfigyelésre vágnak. Nagy-Britanniában a lakosság 75%-a azonban ezt a több mint négymillió kamerát is kevesli.

Az utóbbi időben nálunk is nőtt a közterületen, úton-útfélen, közönség számára nyilvános magánterületen (pl. egy bevásárlóközpont parkolójában), illetve munkahelyeken a térfelügyelő kamerák üzemeltetése iránti igény. Nyilván mindjárt kérdés, hogy ki igényli.

A polgárjogi szervezetek hevesen reagálnak, mert úgy vélik, hogy az új rendelkezéssel a kommunizmus gyakorlata köszön vissza, amivel sérül a magánélethez való jog, ugyanakkor ártatlan személyek adatait olyan adatbázisokban összesíthetik, amelyeket más célokra is felhasználhatnak.

Mit is jelent az államban a megfigyelés? Azt jelenti, hogy az állam, polgárai védelme vagy az esetlegesen előforduló bűncselekmények gyorsabb kiderítése érdekében, törvényes módon minden polgárát figyelemmel kíséri, felügyeli tartózkodási helyét, lehallgatja telefonos beszélgetéseit, vizsgálja levelezéseit.

Ez elsőre nagyon jól hangzik. A bűncselekmények megakadályozása által mindannyian biztonságosabban érezhetjük magunkat. Mégis a megfigyelésnek negatív felhangja van. Az államnak ugyan egyik legfontosabb feladata polgárainak a védelméről való gondoskodás, ugyanakkor a szabadság biztosítása is legalább ennyire fontos. A biztonság és a szabadság kiegészítik egymást, de egymás határait is megszabják, mert a szabadság mindig kockázattal jár, a biztonság a szabadságot korlátozza.

A demokratikus társadalmi berendezkedés eredetileg a kompromisszumok útján igyekezett közös nevezőt találva egyesíteni a kettőt. Úgy tűnik, az utóbbi években, a túlzott biztonságigény a nehezen kivívott polgári szabadságjogokat egyre inkább háttérbe szorítja és erősödik a szabadság-korlátozás. Ez a törekvés érhető tetten az említett román információbiztonsági törvénytervezet, az ún. Big Brother-törvény esetén. Bár az alkotmánybíróság január 21-én alkotmányellenessé nyilvánította, tudjuk, hogy ez a gyakorlat ártalmatlan lett volna az angol PRISM² és az amerikai TEMPORA³ megfigyelő programokhoz képest. Ezek ugyanis nem csupán a felhasználókról tárolnak adatokat a titkosszolgálati felhasználásra, hanem egyszerűen mindent, minden szöveget, minden képet.

Nyilván az eddigiekben is volt rá mód, hogy a bíróság a szervezett bűnözéssel, terrorizmussal alaposan gyanúsítható egyénekkal szemben lehallgatást engedélyezzen vagy rendeljen el. Mi lenne, ha teljes körű lehallgatást engedélyezne az állam? Megszűnne a bűnözés, a terrorizmus? Elképzelhető, hogy egy rövid időre sikeres lenne. Mégis ez az elképzelés alábecsüli a bűnözők találékonyságát. Aki nem szeretné, hogy lehallgassák, az mindig talál egy utat, és így a gyakorlatnak a szenvedő alanyai az egyszerű polgárok lennének, akiknek mindig mindenben a körmére néz az állam. Azok a meglett korúak, akik megélték a kommunizmust, illetve azok a fiatalok, akiket már bejelöltek a facebookon a szüleik, tanáraik, vagy akit bejelölt a főnökük, akik a munkahelyen kamerák kereszttüzeiben dolgoznak, vagy lődörögtek már hazafelé egy kiadós parti után, értik, miről beszélek, amikor azt mondom, megfigyelés alatt állni.

A megfigyelés szószólói erre azt mondhatnák, hogy akinek nincs rejtegetnivalója, annak nem kell félnie. A kijelentés azonban csak részben igaz, részben viszont téves. Az állam és a polgár viszonyáról van szó. Ebben a gondolkodásban kiindulópont az, hogy a polgárnak félnie kell, ha valamit titkolni akar. Ugyanakkor nem érvényes ez a titkosszolgálatokra, amelyeknek a nevük is elárulja, hogy valamit titkolnak. Miért kellene elfogadnunk, hogy az állam titkai mindig legitimek, míg a polgároknak nem szabadna, hogy titkaik legyenek?

² A PRISM egy a 2005 óta működő, elektronikus médiát és elektromosan tárolt adatokat megfigyelő és kiértékelő program, melynek létezését Edward Snowden fedte föl. Az amerikai Washington Post-ban és az angol Guardian-ban által 2013 júniusában közzétett cikk szerint a program részese az Egyesült Államok kilenc legnagyobb internetszolgáltatója, a Microsoft, Google, Facebook, Yahoo, Apple, AOL és Paltalk. http://de.wikipedia.org/wiki/PRISM#cite_ref-washingtonpost-prism-surveillance_6-0

³ Tempora a fedőneve a brit kormány és a fegyveres erők információvédelméért felelős titkosszolgálati operatív hírszerzési adatgyűjtő programjának. Az adatokat távközlési és egyéb elektronikus jel megfigyelése, elemzése, illetve dekódolása alapján szerzi, amelyhez az Egyesült Királyságon belül és kívül számos lehallgatóállomást tart fenn. <http://de.wikipedia.org/wiki/Tempora>

Az állam túlkapásainak illusztrálására számtalan viccesnek tűnő példát ad az élet. A legsajátosabb egy bizonyos Justin Carter este, aki egy buta szarkasztikus facebook-bejegyzés miatt több hónapra börtönbe került. Egy kiadós komputerjáték után facebook-oldalára egy játékos társra bejegyezte: „Te örült, te agyilag teljesen kész vagy.” Válasza: „Hát persze, én agyilag tényleg teljesen kész vagyok, most elmegyek és halomra lövöm egy iskola diákságát, majd megeszem a szívüket.” Miután érezte, hogy ez erős volt, még utána küldött egy: „LOL” és egy „JK”⁴ rövidítést, de a rendőrség nem találta viccesnek. Rövid úton terrorizmus vádjával letartóztatták, hat hónap után szabadon bocsátották ugyan félmillió dollár óvadék ellenében, de szabadlábban védekeznie kell a terrorizmus vádja ellen. Gondoljunk csak arra, milyen hatással lenne a személyes szabadságunkra, ha félnünk kell, hogy a magánéletünkben is minden szavunkat, amit mondunk és írunk, minden tettünket és lépésünket az illetékes hatóságok a lehetséges jogellenesség szempontjából vizsgálatnak vetik alá, és akár félre is értelmezhetik.

Komolyabb a Német Demokratikus Köztársaságból, baloldaltól jövő Andrej Holm szociológus, a Berlieni Humboldt Egyetem tudományos munkatársának az esete. Akkor került a nyomozók figyelmének a központjába, amikor egy tudományos cikkében a „Gentrifizierung”⁵ és „Prekarisierung”⁶ kifejezéseket használta, melyeket egy rendőrségi autó ellen elkövetett merényletet vállaló merénylő csoport is használt. Holmot és családját több hónapon keresztül megfigyelték, majd a különleges erők letartóztatták és három hétre vizsgálati fogságban tartották. A büntelensége a megtörténteken nem tudott változtatni. Azzal kell élnie, hogy az állam több hónapon keresztül az ő és a családja életének legintimebb dolgait figyelemmel kísérte, és ez még szabadon bocsátása után is egy ideig folytatódott.

A megfigyelések másik problémája a személyes adatok védelmének a kérdése. Azon túl, hogy akár reklámcélra is továbbadhatóak, illetve felhasználhatóak, a szexuális szokások vagy éppen a politikai orientáció is nyomon követhető segítségükkel. Ebben a tekintetben jellemző sajátos esetet képeznek a You Tube-ra is feltöltött, de időközben eltávolított rejtett kamerás felvételek azokról a személyekről, akik állampolgársági esküt tettek az ungvári magyar főkonzulátuson.

⁴ A LOL az internetes szlengben használt kifejezés, az angol „laughing out loud”, magyarul hangosan felnevetni rövidítése, egy másik értelmezésben: „lot of laugh”, vagyis hosszas röhögés. A „JK” a „just kidding” „csak vicceltem” vagy „csak vicc volt” rövidítése. Vö: <http://hu.wikipedia.org/wiki/LOL>

⁵ A dzsentifikáció a modern nagyvárosok negyedeinek változásával kapcsolatos szociológiai jelenség, a felértékelődött belvárosi területek lakosságának gazdagabb társadalmi rétegre való kicserélődése. In: <http://hu.wikipedia.org/wiki/Dzsentifik%C3%A1ci%C3%B3>

⁶ Az 1980-as évek francia munkaszociológiai kutatásból származó szociológiai szakkifejezése, mely a bizonytalan bevételt eredményező munkahelyek létszámának növekedésére utal. In: <http://www.ak-gewerkschafter.de/service/informationen-zu-prekaren-arbeitsverhaeltnissen/was-ist-prekarisierung/>

Akinek betekintése van az ember magánéletébe, az hatalommal bír felette. Ezt senki nem tudja jobban, mint a kommunizmus Securitate által megfigyelt áldozatai. Amint a megfigyelési dossziékból mára kiderült, olyan tettekre is kényszeríthetővé váltak, aminek megtételére egyébként nem lettek volna hajlandóak.

Messze visz az elképzelés, de azt kell mondanunk, hogy az egészségügyi adatok adatbázisba való gyűjtése is súlyos kérdőjeleket vethet fel. A német rendőrség a 19. században listát vezetett a homoszexuális vagy homoszexuális-gyanús férfiokról a szexuális bántalmazási esetek felderítésének megkönnyítése érdekében. Az ún. Rózsa Lista 1933 után a nemzetiszocialisták kezébe jutott, ami jelentős segítséget nyújtott a Gestapónak a homoszexuális személyek üldözésében illetve begyűjtésében. Mi történik, ha ennek mintájára egy állam egészségügyi adatbankja a kapitalista haszonelvű társadalom valamely, esetenként több száz különböző profilú céget tömörítő befektetői érdekcsoportjának a kezébe kerül, amely a munkavállalók kiválogatásánál segítségül hívja a munkavállalói képesség megállapítása érdekében?

Lehet, hogy egynémely felvetés orwelli hangot üt meg, mégis azt kell mondanunk, hogy George Orwell 1984⁷ című satirikus politikai disztópiájának, vagyis negatív utópisztikus regényének sok víziója fájdalmas realitássá vált. Így a híres mindent látó Nagy Testvér, a közismert 101-es szoba, a gondolatrendőrség, amely ún. teleképeket használ (olyan televíziót, amely kamerát tartalmaz, és a Párt minden tagjának lakásában, majdnem az összes szobában megtalálható) mind-mind megvalósult, bármennyire is disztópikusnak tűnhettek ezek 1948-ban.

Érdekes lehetne újraolvasni a regényt. A felügyelő állam hazugságokkal, félelemkeltéssel és kegyetlen büntetésekkel tökéletes alkalmazkodást diktált, ellenőrizte a nyelvet, elnyomta a nemiséget. Háborút és terrorakciókat szervezett, hogy a további megfigyeléseket igazolja. Kérdés, hogy ma, amikor túléljük 1984-et, illetve az 1989–90-es társadalmpolitikai változásokat, merünk-e minden további nélkül félelem nélkül élni. Néhány nappal ezelőtt már ahhoz is némi bátorság kellett, hogy internetes bejegyzéseiben valaki ne Charlie-nak vallja magát.

A PRISM amerikai és a TEMPORA angol kémprogram minden tevékenységet megfigyel az interneten. A GPS vagy okostelefon segítségével megállapítható a tartózkodási helyünk. A nemiséghez való viszonyunk az LMBT, vagyis a lesbikus, meleg, biszexuális és transznemű szexuális kisebbségi jogok mértéken felüli megerősödésével, illetve a genderelmélet

⁷ George Orwell: 1948. <http://mek.oszk.hu/00800/00896/00896.pdf>

erőszakos terjesztésével ismét a társadalom hatása alá került. Videokamerák felügyelik a nyilvános tereket, és automatikusan azonosítanak számtáblát, arcokat vagy gyanús viselkedést egyaránt. A nyilvánosság megvezetésére a háborús híradásokat manipulálják.

A polgárok biztonságának biztosítására irányuló törekvés könnyen több kárt okoz, mint hasznot. A folyamatos megfigyelés korlátozza a szabadságunkat, paranoiát idéz elő az öncenzúra szükségessége okán, sok pénzébe kerül az adófizetőknek anélkül, hogy igazán hasznos lehetne.

Az utóbbi huszonöt év politikai csatározásai és az ehhez segítségül hívott titkosszolgálati források eredményei nálunk is megmutatták, hogy a megfigyelés nem csupán alkalmas a megfélemlítésre, de konkrét börtönökben mérhető következményei is lehetnek. Ennek a gyakorlatnak egy sajátos esete a Ráduly Róbert Kálmán polgármester által üldözöbe vett, majd a rendőrség kezére adott „szekusnak” nevezett férfi adatgyűjtése, aki valóban a Román Hírszerző Szolgálat (SRI) alkalmazottja volt, amint azt a szolgálat szóvivője beismerte, mintegy mentségként hangsúlyozva, hogy „a férfi nem küldetést teljesített, amikor provokáló módon fényképezte a polgármestert, illetve hogy az incidens a SRI-tiszt szabadidejében történt; saját telefonjával, közterületen fotózta Ráduly Róbertet”.

És akkor még nem beszéltünk a titkosszolgálatok titkairól.

Etika a biztonság és szabadság feszültségében

A biztonság határai

A biztonságtechnika életünkre való kiterjesztésének etikailag értékelhető hatása az állam illetéktelen, a személyi szabadságjogok korlátozására való törekvésében érhető tetten. A biztonságtechnikai eszközök bevezetésének széles körű elfogadását leginkább az magyarázza, hogy tulajdonképpen nincs szükségük legitimációra, egyszerűen azért, mert működőképeseek. A hatvanas években Helmut Schelsky által elindított „technikai törvényszerűség dominancia elmélet”, illetve „technokráciaelmélet” magyarázza, hogy miért. Eszerint a technikai törvényszerűségek alapvetően korlátozzák a demokratikus döntéshozatal lehetőségeit. A technokrácia veszélyezteti a demokrácia lényegét. A közhatalom gyakorlása eredendően kapcsolatokon nyugszik, személyek személyek fölötti uralmát jelenti. Mára ezt a személyes

jellegét elveszítette, ehelyett egyre inkább a technikai folyamatok törvényszerűségei uralkodnak. Következésképpen a közhatalom gyakorlója egyre inkább technokrata. A technikának nincs szüksége legitimációra, mert működőképes.⁸ Megállítja, megfélemlíti a társadalomban ártó szándékkal élőket. A kamera működik, tehát jó! Így a technika működésének előfeltétele a bizalom ethosza.

A legnagyobb problémát talán az jelentheti, amit Hannah Arendt német zsidó származású filozófus, politológus már 1958-ban megfogalmazott: „A modern társadalomban a szabadság veszélyeztetettsége (...) nem az államtól származik, mint ezt a liberalizmus véli, hanem a magától – a megvezetett – társadalomtól”⁹. Azt a benyomást kelthetné, hogy a polgárok egy hatalmi állam után vágyakoznának.

Nyilván ez csupán az állampolgárok egy részére igaz, de híven tükrözi az említett terrorcselekedetek óta újra fellángolt politikai viták problematikáját, amit nagyon leegyszerűsítve főként a Szaddam Husszein vezette Irak ellen folytatott háborút kísérő retorika, legjellemzőbb állítása – „Aki nincs velünk, az terrorista, és ellenünk van” – alapozott meg. Így jutunk el arra a gondolatra, hogy az alkotmányosan védett jogoknak is van határa. Ez egy alapvető konfliktust tematizál: a szabadság biztosítása a szabadság korlátozásával. Ha azonban az alkotmányban védett jogoknak van határa, akkor feltevődik a kérdés, mi van a határ mögött. Az állam mindent megtehet? Aki így érvelne, az minden ajtót megnyitna az élet olyan területei felé, melyeket az alaptörvény nagyon tudatosan véd. A nemzetközi joggyakorlat és a kommunizmusban elszenvedett tapasztalatok alapozzák meg.

Tényleg szemben áll a biztonság a szabadsággal? A törvények változtatása helyett nem a társadalom megváltoztatásán kellene dolgoznunk?

A szabadság határai

Niccolò Machiavelli számára a szabadság védelme a köztársaságban még a nép alkotmányos életformájának védelmét jelentette. A nyugati demokráciák életelixírjét ma már nem a közösség, hanem az egyén szabadsága jelenti. Nyilván itt sem beszélhetünk az egyén

⁸ Schelsky, Helmut: *Der Mensch in der wissenschaftlichen Zivilisation*. Arbeitsgemeinschaft für Forschung des Landes Nordrhein-Westfalen. Geisteswissenschaften. Heft 96, Springer Fachmedien Wiesbaden 1961. Idézve in: Pot, Johan Hendrik Jacob van der: *Die Bewertung des technischen Fortschritts*. Assen 1985, 328.

⁹ Arendt, Hannah: *Vita activa oder vom tätigen Leben*, Stuttgart 1960, 331.

korlátlan szabadságáról, hiszen az nemcsak rendszeresen korlátozná a mások szabadsághoz való jogát, hanem akár anarchiához és káoszhoz vezetne. Az alkotmány a személyiség szabad kibontakoztatását mindenki számára biztosítja, aminek csak a másik szabadsága szab határt. Románia alkotmánya 26. szakaszának 2. pontja szerint „a természetes személy jogosult önmagával rendelkezni, ha nem sérti meg mások jogait és szabadságjogait, a közrendet vagy a közérkölcset”, illetve az 57. szakasz értelmében „a román állampolgároknak, az idegen állampolgároknak és a honfoglalóknak az alkotmányos jogait és szabadságaikat jóhiszeműen, mások jogainak és szabadságainak megsértése nélkül kell gyakorolniuk”. Másfelől a szabadságnak a biztonság érdekében történő súlyos korlátozása nem csupán az embert, de a liberális demokráciát is károsítja, és felmerül a kérdés, hogy végső soron kinek használnak a védelem érdekében hozott intézkedések. Milyen valós érdekek állnak a látszólag elkerülhetetlen szabadságkorlátozások mögött? Az intézkedések arányosak-e a veszéllyel? Az aktuális krízisre reagálnak, vagy hosszú távra is megmaradnak?

Meg kell állapítanunk, hogy a teljes kockázatmentesség lehetetlen. Azt még a technika legkiválóbb eszközei sem biztosíthatják. Ezért meg kell különböztetnünk a vállalható és a vállalhatatlan kockázatot, valamint az önként vállalt és a mások által elvárt, illetve ránk erőltetett kockázatot. Úgy vélem, ezen is kell gondolkodnunk a továbbiakban. A jövőnk a tét.